

УДК 929-058.237(477.43):329.73

О.М.Завальнюк

**Історичні студії подолянина В.Р.Адамського
(до 50-річчя від дня народження)**

У статті аналізуються основні життєві віхи, кроки в політиці та наукові здобутки Віктора Адамського. Наголошується, що саме науку він вважає головною справою свого життя. Підкреслюється роль Віктора Адамського у оприлюдненні чималого пласту джерел і мемуарних доробків, які стосуються українського національно-культурного відродження та становлення і діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету. Головна проблема, яку досліджував Віктор Адамський останнім часом, – заснування та функціонування богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету від

появи відповідної ідеї до ліквідації цього структурного підрозділу університету за остаточного утвердження на Поділлі комуністичної системи влади. У вересні 2016 р. В.Адамський захистив кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.

Ключові слова: наука, політика, Кам'янець-Подільський державний український університет, історик, Віктор Адамський.

Постать Віктора Адамського – і в політиці, і в науці – явище досить неординарне, якщо врахувати принаймні той факт, що його світоглядне становлення, навчання та подальша праця припали на часи карколомних системних змін. Однак у даному нарисі ми сконцентруємося переважно на науковій складовій його життєвого простору з огляду на ту обставину, що саме науку він вважає головною справою свого життя.

У 1984 р. В.Адамський закінчив на відмінно Красилівську середню школу №3, навесні наступного року – міське СПТУ №12 за спеціальністю токар. У травні 1985 р. був призваний на службу до Збройних сил СРСР. Звільнившись за два роки у запас, поступив на навчання до Київського національного університету імені Т.Шевченка на історичний факультет.

Це був час карколомних змін в суспільно-політичних процесах радянської держави, що, звісно, не могло не позначитися й на розвитку історичної науки. Тому роки навчання у столичному університеті для більшості студентів-гуманітаріїв, тим більше істориків, це час усвідомленої боротьби за реалізацію національних засад у навчальному процесі та державного суверенітету у політичній площині. Перший із них розпочинався із жорстких вимог переведення викладання на українську мову, другий своїм найбільшим проявом демонструвала студентська Революція на граніті 1990 р., безпосереднім учасником якої був Віктор.

Загалом навчання в університеті було захоплюючим, адже бурлило не лише на вулицях Києва, бурлило ціле інтелектуальне середовище в підходах до вироблення оцінок найбільш контроверсійних явищ та подій української історії. На факультеті змагалися різні історичні школи, формуючи підвалини сучасної національної історіографії. Плеяда вітчизняних науковців, представлена іменами А.Г.Слюсаренка, М.Г.Щербака, В.І.Сергійчука, Н.І.Миронець, Ю.А.Левенця та багатьох інших на усе подальше життя заклала зразки і критерії до наукової творчості.

Після закінчення на відмінно у 1992 р. вищого навчального закладу В.Адамський повертається на Хмельниччину, де приступає до праці вчителем історії Терешківської загальноосвітньої школи I–III ступенів Красилівського району. Восени 1993 р. поступає на навчання до аспірантури Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України. За керівництва академіка НАН України Ю.М.Пахомова досліджує український культурологічний феномен у контексті впливу західної та східної цивілізацій. У відділі співпрацює з відомими представниками суспільствознавчих дисциплін – істориком Ю.В.Павленком, філософом С.Б.Кримським, автором науково-популярних книг, в яких

подаються альтернативні версії та оригінальні теорії давньої історії та історії Русі Ю.М.Канигіним та ін.

У цей час у наукових журналах та збірниках праць з'являються перші публікації В.Адамського [1]. На початку 1996 р. він отримує пропозицію від В.Полохала та О.Дергачова, котрий виступав керівником авторського колективу, написати разом із співробітником Інституту Б.Канцеляруком розділ про “українське питання” в політичній стратегії Росії для колективної монографії, в якій міститься комплексний історико-політологічний та соціально-філософський аналіз проблем української державності в ХХ столітті. Характерно, що дане видання вийшло у світ трьома мовами – українською, російською та англійською [2].

Визначаючи політичну доктрину Росії щодо України, автори відзначили, що її домінантою від часу Переяславської ради був принцип централізму та викорінення будь-яких проявів “національного сепаратизму”. Попри виразну тенденцію до наростання українського визвольного руху на початку ХХ ст., вона не зазнала жодних принципових змін. Імперська політика обґрунтовувалась низкою різноманітних теорій, за якими на теренах від Карпат до Тихого океану живе єдиний російський народ, котрий розмовляє єдиною російською мовою та має єдині історичні традиції.

У монографії лаконічно простежено реалізацію означеної стратегії від 1906 р., коли українське питання вперше офіційно набуло суспільної ваги, ставши об'єктом розгляду не лише імперського уряду, а й новоствореної законодавчої інституції – Державної думи. Продовжено аналіз подіями Першої світової війни, коли політика царського уряду визначалася завданням практичної реалізації двосдинної мети: по-перше, прагненням максимально розширити зовнішній простір державного комплексу шляхом політичної інкорпорації західноукраїнських земель, населення яких, навіть з точки зору російських лібералів, належало до етнографічного масиву російської народності, а, по-друге, прилученням західного регіону самодержавство розраховувало добитися й внутрішнього оздоровлення країни, раз і назавжди розв'язавши українське питання в столицінському дусі.

З крахом царського режиму в Росії, стверджували автори, верховна державна влада на період до скликання Всеросійських Установчих зборів перейшла до новосформованого Тимчасового уряду України. Його політику спрямовувала партія конституційних демократів, яка враховувала господарське і військово-стратегічне значення для майбутнього російської державності.

У травні 1917 р. лідер російських кадетів П.Мілюков, роз'яснюючи завдання партії у сфері обласної реформи, зв'язаної із національними устремліннями народів імперії, висловив упевненість, що партія зуміє знайти таке рішення, яке, давши можливість окремим місцевостям Росії створити в себе обласну автономію на засадах місцевого законодавства, в той же час не зруйнує державної єдності Росії. Збереження цілісності імперського державного комплексу, акцентував увагу П.Мілюков, “це є та межа, якою диктується крайне

рішення партії. Розклад держави на суверенні незалежні одиниці уявляється їй абсолютно неможливим”. Не далеко від цієї ідеології відійшли і російські соціалісти, про що засвідчив наступний історичний етап.

У жовтні 1917 р. внаслідок перевороту до влади в Росії прийшла ліворадикальна більшовицька партія, політична доктрина якої всі найважливіші питання внутрішньої та зовнішньої політики підпорядковувала виключно “інтересам” класової боротьби пролетаріату за утвердження нових форм організації державного життя. У контексті реалізації цього стратегічного завдання Україні з огляду на її матеріальні ресурси та геополітичні характеристики відводилася першорядна роль.

До того ж доктринальні установки Петрограда щодо України були детерміновані усею історичною спадщиною російської імперії. У цьому сенсі, як слушно зауважував М.Бердяєв, більшовики репрезентували лише третє (після Московського царства та петровської імперії), дещо змодифіковане і трансформоване відповідно до нових реалій, явище російської великодержавності. Відповідно обраній тактиці вони пройшли шлях від “Декларації прав народів Росії” через “воєнно-політичний союз” як форми відтворення імперії до “добровільного об’єднання” республік у складі Союзу РСР.

Отже, констатували автори, упродовж 1917–1922 років тривав пошук оптимальної моделі реалізації політичної доктрини Росії щодо України. Змінювалися форми її практичного втілення, проте незмінною лишалася її сутність. Декларуючи на різних етапах різні варіанти встановлення міждержавних зв’язків, Росія фактично намагалася використати їх для досягнення стратегічної мети – збереження цілковитого контролю над усіма найважливішими сферами життєдіяльності українського суспільства. Практично централістські принципи більшовицької партії переносилися на організацію державних структур. Форма ж (утворення СРСР) мала лише вуалювати справжню сутність запроваджуваної унітарної державності.

Після закінчення аспірантури В.Адамський знову повертається на Поділля. У рідному місті він розпочинає працю кореспондентом в редакції газети “Красилівський вісник”. Друкує достатньо гострі матеріали з різних проблем життя району.

Навесні 1998 р. на місцевих виборах вирішує виборювати посаду міського голови Красилова, аби відродити та надати справжнього змісту інституту місцевого самоврядування, знівельованого органами державної виконавчої влади. Його підтримують у цьому красилівчани, і В.Адамський наступних вісім років (два терміни) концентрує свої зусилля на вирішенні проблем місцевої громади. Звісно, в начерку неможливо проаналізувати усі складові питання, які доводилось вирішувати на цьому етапі. Але загальним критерієм діяльності може виступати той факт, що у 2006 р. його обирають депутатом Хмельницької обласної ради.

Наразі В.Адамський повертається в науково-освітнє середовище, посідаючи посаду проректора Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, зго-

дом переходить на суто викладацьку роботу. Він знову концентрується на дослідницькій праці, прикріплюючись здобувачем в Інституті історії України НАН України за наукового керівництва доктора історичних наук, професора С.В.Кульчицького.

Поле його наукових інтересів становить вітчизняна історія першої половини ХХ століття, а головню дослідження різних аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього життя Подільського регіону доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Працюючи над цією масштабною темою, В.Адамський значну частину часу відводить праці в архівних інституціях України. Так, він виявляє значний пласт матеріалів, пов'язаний із відтворенням життєпису відомої громадської діячки О.М.Пашенко.

Особистість Олімпіади Михайлівни насправді є непересічною в історії Подільського краю. Варто лише зауважити, що вона одна з небагатьох жінок увійшла до першого складу Української Центральної Ради, єдина на всю Україну жінка, яка в добу Директорії УНР очолювала повітове земство, тим більше прифронтового Кам'янець-Подільського повіту. Саме О.М.Пашенко стояла біля витоків ідеї заснування у губернському центрі Поділля вищої школи.

Увесь цей комплекс чинників зумовлював потребу повноцінного повернення цієї постаті із небуття. Завдяки старанням В.Адамського у 2012 р. виходить у світ книга, основу якої склали спомини О.М.Пашенко про різні етапи власного життєпису [3]. Поряд із відомими уже працями в книзі вперше друкуються матеріали, які проливають світло на чимало питань вітчизняної історії. Зокрема, тут уміщено оригінальну працю про становлення та розвиток Кам'янець-Подільського земства, що є незамінним матеріалом для аналізу діяльності самоврядних інститутів революційної доби.

Водночас В.Адамському вдалося відшукати в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України та опублікувати у цей період працю ще одного відомого подолянина В.К.Приходька про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету [4]. Її цінність полягає у тому, що читачеві подана авторська версія роботи, із власними правками та корекцією тексту. В.Адамський встановив, що до написання праці автора спонукав не тільки факт особистої участі у цій справі, а й деякі моменти, так би мовити, практично-утилітарного характеру. Річ у тім, що самий спосіб організації університету в Кам'янці-Подільському та ті методи, які були застосовані при реалізації проекту, В.К.Приходько вважав майже зразковими, а отже вартими для систематизації й вивчення. Тому історію постановня навчального закладу від аналізу озвучених перших теоретичних ідей (О.М.Пашенко, О.П.Шульмінський) і до подальших практичних кроків (діяльність університетської комісії з вирішення різнопланових питань становлення університету, урядові рішення і т.ін.), він свідомо розглядав як позитивний досвід невеличкої частки для будівництва більш широкого і складного державного організму, акцентовано зосереджуючи увагу саме на засобах і методах організаційної праці.

Наступного року В.Адамський публікує спомини відомого українського культурно-освітнього діяча Л.Т.Білецького [5], підготовкою до друку яких займався майже два роки. Робота над текстом ускладнювалась тим, що він зберігається у рукопису, який для читання надається достатньо важко. Однак сьогодні зацікавлений читач має можливість ознайомитися ще із одним поглядом безпосереднього учасника національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. на події революційної доби.

Л.Т.Білецький писав свої спомини з чітко окресленої позиції, яку він особисто означив позицією “культурного діяча”. При цьому автор також зауважував, що не претендуватиме ні на вичерпну “повноту”, ні на “наукову об’єктивність” матеріалу, але залишатиметься “спокійним” та занотовуватиме лише ті найбільш значимі події, в яких брав безпосередню участь або які вважав такими, що заслуговуватимуть увагу майбутнього історика.

Безумовно, головною темою “Моїх споминів” виступає царина освіти в усіх її тогочасних складових за умови падіння самодержавства та значної активізації громадського руху за відродження національної школи. У цьому контексті окремо аналізується організаційна діяльність Генерального секретаріату освіти, де Л.Т.Білецький працював у департаменті середньої школи, очолюючи відділ професійної освіти. Він виокремлює два етапи у становленні центрального освітянського відомства: перший із них тривав до офіційного визнання Тимчасовим урядом краєвих органів управління та характеризувався цілкомитою хаотичністю в роботі. На другому етапі Генеральне секретарство освіти структувалося в системний орган й почало активно розробляти документ важливої ваги, зокрема проект єдиної школи.

Досить цікавим є погляд Леоніда Тимофійовича на предмет заснування українських вищих навчальних закладів. Він зупиняється не лише на позитивних сторонах цього процесу, сповна усвідомлюючи важливість цієї ланки освітньої системи для подальшого розвитку держави, а й намагається проаналізувати очевидні недоліки при реалізації окремих проектів.

Друга частина споминів Л.Т.Білецького присвячена Кам’янецькій добі і безпосередньо пов’язана із становленням та діяльністю у місті державного українського університету. Аналізуючи різні аспекти з життя освітньо-наукової інституції, автор намагається дотримуватись об’єктивного погляду на процес, подаючи контрверсійні оцінки сучасників на важливі події та явища, але при цьому не уникаючи й власного трактування.

Оцінка Л.Т.Білецького непересічної події концентрувала і поєднувала в собі як майбутній образ самого міста, так і піднесення в регіоні ролі національної освіти. “Заснування тут Університету надавало цьому містові із середньовічним обличчям вигляду одного із численних німецьких, італійських та інших університетських міст, самостійне життя яких та рух науково-культурний піднесли їх на високий рівень своїх творчих завдань. І Кам’янець у майбутньому мені видається таким же сприятливим осідком розвитку української науки і культури”.

Намагаючись до певної міри відсторонитися від загальнополітичного процесу, Л.Т.Білецький наразі дуже виразно змальовує специфіку перебування в краї відмінних за своїм змістом політичних сил та їхній вплив на функціонування навчального закладу. До прикладу, вступ до Кам'янець-Подільського більшовиків навесні 1919 р. супроводжувався певною розгубленістю ватажків студентської Ради, розпорою нових керівників зі своїми політичними опонентами, припиненням надходження коштів до університетської скарбниці, організацією професійної учительської спілки, влаштуванням суботників та чергових дружин з підтримання громадського порядку.

В той же час просування краєм галицького війська, на переконання Л.Т.Білецького, навпаки відкрило перед університетом широкі перспективи. Передусім це позначилося на кадровому забезпеченні навчального закладу. Приплив інтелігенції з Галичини якісно підсилив як професорську корпорацію, так і персональний склад студентства.

Досить плідним у науковому відношенні виявився для В.Адамського 2014 р. Разом із співробітником Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Б.Крищуком він публікує збірник документів і матеріалів, присвячений діяльності товариствам “Просвіта” на Поділлі в добу Української революції 1917–1921 рр [6].

Значний масив документів, що увійшли складовою частиною до видання, знаходиться на збереженні в центральних та регіональних архівних установах України. Зокрема, упорядниками опрацьовані фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Державних архівів Хмельницької та Вінницької областей.

У сховищах цих інституцій виявлені цінні джерела, що розкривають педагогічну та культурно-просвітницьку діяльність товариств “Просвіта” на Поділлі щодо заснування бібліотек-читалень, проведення вистав, лекцій, організації навчальних закладів, створення хорів тощо.

Велику кількість документів почерпнуто із тодішньої періодичної преси, репрезентованої як всеукраїнськими, так і регіональними часописами, серед яких: “Нова Рада”, “Народна воля”, “Свято Поділля”, “Шлях”, “Життя Поділля”, “Село”, “Освіта”.

Загалом представлений збірник дає можливість всебічно прослідкувати еволюцію різноманітних сюжетів, пов’язаних із заснуванням та діяльністю “Просвіт” Поділля у 1917–1920 рр.

У цьому контексті необхідно виділити декілька базових, визначальних для змістовної сутності просвітницьких організацій тем, котрі до сьогодні залишаються полем наукових дискусій. Зокрема, опубліковані документи простежують специфіку заснування культурно-освітніх організацій за умов утвердження в краї відмінних політичних режимів. Так само викликає інтерес участь наших краян у роботі Всеукраїнського з’їзду “Просвіт”, реєстрація створюваних організацій органами судової юрисдикції та організації регіональних філій у містечках і сільській місцевості.

Окрему групу становлять джерела, що висвітлюють предметну діяльність товариств “Просвіта”. Особливо важливої ваги набувають комплекси документів про участь “Просвіт” у заснуванні початкових, середніх та вищих шкіл краю, у створенні системи позашкільної освіти, представлені гімназіями для дорослих та організацією курсів із українознавства. Цей сегмент діяльності “Просвіт” розкрито у регіональному вимірі на прикладі специфіки сільської місцевості, містечок і міст.

Заслуговує уваги участь “Просвіт” Поділля у справі заснування та діяльності Кам’янець-Подільського державного українського університету. Загальноновизнано, що саме діячі Подільської “Просвіти” брали у цьому процесі найактивнішу участь, зокрема, входили до складу уповноважених самоврядними органами краю делегацій, які вирішували надскладні питання і в столиці, і на Поділлі.

Комплекси документів ілюструють подвижницьку працю “Просвіт” на ниві організації та відкриття бібліотек, наповнення їх україномовною літературою, розрахованою на різні верстви населення; відродження історичної пам’яті українського народу; вшанування пам’яті й популяризації творчої спадщини українських культурно-освітніх діячів тощо.

Важливою ділянкою діяльності “Просвіт” Поділля, представленою документальним корпусом видання, є справа влаштування театральних вистав і концертних виступів. Наявні матеріали дають підставу стверджувати про існування мандрівних театрів, організацію національних хорів, участь просвітян у літературних вечорах тощо.

Окремим аспектом слід виокремити діяльність “Просвіт” у виданні книжок та підручників для учнів початкових та середніх шкіл. У цій галузі “Просвіти” краю проявили значну активність та успішність, за що заслужили загальнонародне визнання.

Чимало документів відноситься до справи піднесення ролі жіноцтва краю. “Просвіти” організували курси крою та шиття, брали участь у діяльності фельдшерських пунктів та шпиталів.

Цього ж 2014 року внаслідок тісної співпраці з Державним архівом Хмельницької області вдалося завершити та опублікувати листування Івана Огієнка за 1909–1921 рр., яке зберігається в архівосховищі [7]. Воно включає кореспонденції як самого Івана Івановича до різних осіб та інституцій, так і листи до нього членів родини, земляків, колег, друзів, науковців, військових, державних та церковних діячів. У своїй сукупності вони відображають багатовимірну діяльність вченого на різних ділянках культурно-освітньої, громадської та державотворчої практики і суттєво доповнюють наші уявлення про коло спілкування І.І.Огієнка в означений період, сприяють більш глибокому розкриттю та розумінню етапних віх життєдіяльності вченого, дозволяють сформувати більш повні знання з багатьох проблем, що почасти протікали достатньо латентно. За незначним винятком поданий у книзі масив документів вперше вводиться до наукового обігу.

Подане у збірнику листування поділяється на приватне, службове та офіційне. Воно відображає три знакові доби в житті І.І.Огієнка, що якісно різнилися між собою як суспільно-політичним укладом, за якого доводилося працювати, так і предметною актуальністю вирішуваних питань.

До київського періоду відносяться листи за 1909–1918 рр. Серед респондентів І.І.Огієнка ми зустрічаємо його старшого брата Михайла, племінника Івана Огієнка, першу вчительку Олександрю Ртищеву, університетських друзів Анатолія Зморовича, Василя Маслова, М.Величковського, відомих науковців Олексія Шахматова, Володимира Перетца, Василя Біднова, настоятеля Брусилівського православного храму о. І.Погорелова та місцевого костюлу ксьондза Н.Урода.

Окрему групу складає ділове листування з різними державними та громадськими інституціями: департаментом народної освіти Міністерства народної освіти, Головним управлінням військово-навчальних закладів, Ученим комітетом Головного управління землевпорядкування та землеробства, Радою Українського наукового товариства в м.Києві, Сквирською та Радомишльською повітовими земськими управами та іншими установами і закладами.

У залежності від авторства респондентів у повідомленнях висвітлюються й відповідні питання. Як правило, родинне листування містило інформацію про стан здоров'я рідних та близьких, прохання надати матеріальну чи фінансову допомогу, сприяти вирішити те чи інше проблемне питання. У листуванні з колегами, як правило, йшлося про різні аспекти педагогічної та видавничої діяльності, участі Івана Івановича у засіданнях науково-просвітницьких інституцій, розкриваються його зусилля, спрямовані на відкриття вищої початкової школи у містечку Брусилів. На сьогодні вони залишаються найменш дослідженими.

Листування за 1918–1920 рр. відображає Кам'янець-Подільський період життя І.І.Огієнка. У цей час він обіймав посаду ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. На початку 1919 р. йому довелось очолити Міністерство освіти Української Народної Республіки, далі – скеровував діяльність Міністерства ісповідань. З 16 листопада 1919 р. перебував на посаді Головного уповноваженого уряду Директорії УНР на теренах рідної землі. Відповідно кореспонденції цієї доби переважно змальовують складні процеси державного та культурно-освітнього будівництва, їхніми авторами виступають непересічні особистості: С.В.Петлюра, І.І.Мазепа, П.І.Холодний, Н.Григоріів, М.Сіماشкевич та ін. Окремою групою виділяються документи, які висвітлюють різні аспекти функціонування Кам'янець-Подільського державного українського університету. Їх автори поважні представники професорсько-викладацької корпорації та студентства, урядовці Міністерства освіти.

Листи Тарнівського періоду (1920–1921 рр.) у переважній своїй більшості відображають діяльність І.І.Огієнка в еміграції, коли він намагався усіляко допомогти колишнім співробітникам університету влаштуватися за нових обставин. Також чимало уваги приділено справам подальшого продовження

навчання студентства, яке після поразки національно-визвольних змагань змушене було залишити терени рідної країни.

У 2014 р. Україна вшанувала 200-річчя з дня народження Т.Шевченка. З цієї нагоди В.Адамський задається метою зібрати, систематизувати та опублікувати шевченкіану О.М.Пашенко. Так появилася у світ нова книга, в якій уміщено нариси, статті, п'єси, замітки Олімпіади Михайлівни про славетного Кобзаря та його творчість [8].

Т.Шевченко супроводжував О.М.Пашенко усе свідоме життя. У її родині, в якій стало підтримувалися національні традиції та часто лунали українські пісні, образ Тараса культивувався із самого дитинства. Загалом генезу створення Шевченкіани Олімпіади Пашенко слід віднести до 1936 р., коли вона пише спеціальний нарис про відзначення Шевченкових річниць у різні історичні періоди. Цю працю І.І.Огієнко видрукував у редакції, в якій він працював у Варшаві “Нашій культурі”. Шевченкові дні Олімпіада Михайлівна розглядає як символ єднання українців в одну велику родину. Кожне свято у її сприйнятті – це своєрідна хронологічна канва трагедії українського визвольного руху і наразі олімпіади життя українського народу. Відтак кожен Шевченків день є відзеркаленням історіописання тяжкої боротьби за волю, рідне слово, рідну пісню.

Закінчення 2014 р. характеризувалося черговими карколомними політичними трансформаціями в українському суспільстві. Студентський майдан, Революція гідності, Російська агресія на сході держави – усе це проходило повз кожного свідомого українця. В.Адамський є активним учасником цих подій. У час зміни влади на регіональному рівні його обирають першим заступником голови Хмельницької обласної ради. У відповідності до розподілених обов'язків він відповідає за гуманітарну сферу та опікується питаннями, пов'язаними із захистом Вітчизни. Виїздить безпосередньо на позиції, де дислокуються хмельничани, передаючи необхідне військове оснащення, якого тоді так бракувало.

Крім того, у цей непростий час самоврядний орган Хмельниччини прийняв програму розвитку краєзнавства до 2020 р., питання, яким безпосередньо опікувався В.Адамський.

Наприкінці 2015 р., він знову повертається до Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, концентруючись на викладацькій діяльності. В навчальному закладі В.Адамський започатковує видавничий проект “Освітні символи Поділля”, у рамках якого вже вийшли ювілейні спомини про Кам'янець-Подільський державний український університет [9].

Опублікований збірник містить спомини державних та громадсько-культурних діячів, які особисто були причетними до заснування та становлення вищої школи на Поділлі. Роль і значення цієї науково-освітньої інституції у справі організації національної системи освіти важко переоцінити, позаяк навчальний заклад не лише змістовно репрезентував вітчизняний досвід університетотворення, але й структурно відповідав європейським зразкам утворення університетських інституцій.

Збірник відкривається спогадами ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету І.І.Огієнка, котрий крізь призму автобіографічної хронологічної канви аналізує різні аспекти функціонування навчального закладу. У полі зору професора перебувають питання, пов'язані із заснуванням вищої школи на Поділлі, формуванням її професорсько-викладацької корпорації, участі у цих процесах державних та науково-освітніх діячів. Попри певне суб'єктивне потрактування окремих сюжетів, погляд та думка І.І.Огієнка є надто важливими факторами при дослідженні історії навчального закладу.

До групи спогадів державно-політичних діячів віднесено доробки голови Подільського губерніального земства В.К.Приходька, голови Кам'янець-Подільського повітового земства О.М.Пашенко та представника від Національного Союзу на святі відкриття навчального закладу М.Ю.Шаповала. Спогади В.К.Приходька містять висвітлення різнопланових проблем, які доводилось вирішувати адміністрації університету у взаємовідносинах із центральними органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Автор досить ґрунтовно намагається проаналізувати комплекс питань, пов'язаних із процесом заснування навчального закладу, включно з характеристикою особистої участі громадських діячів, які стояли біля витоків проекту, змальовує урочисте свято відкриття університету, предметно демонструючи участь у ньому представників державних органів влади та місцевого самоврядування, широких кіл громадськості, на конкретних прикладах показує вирішення складних питань щодо налаштування навчально-виховного процесу, матеріального забезпечення та студентської самоорганізації.

Структурно розбито спогади й О.П.Пашенко. Починаючи від виникнення ідеї заснування університету в Кам'янці-Подільському, через аналіз діяльності "Просвіти" на шляху до її реалізації, перипетії вирішення питання у різних інституціях у Києві, до підготовчих робіт із відкриття навчального закладу та організації навчального процесу – усе це перебуває у центрі уваги автора. Натомість М.Ю.Шаповал концентрується лише навколо факту урочистого святкування дня відкриття університету. Але і цю подію він розглядає переважно під кутом зору політичної стратегії, реалізованої гетьманським урядом в Українській державі.

Найбільша за обсягом частка спогадів, вміщених у збірнику, належить представникам професорсько-викладацької корпорації Кам'янець-Подільського державного українського університету. Читач має змогу ознайомитися із матеріалами декана богословського факультету В.О.Біднова, декана історико-філологічного структурного підрозділу Л.Т.Білецького, приват-доцентів Д.І.Дорошенка, В.О.Гериновича, Ю.Й.Сіцінського, який також був настоятелем університетської церкви, лектора С.Ф.Русової, асистента Л.Бачинського, помічника бібліотекаря Л.Ю.Биковського та лікаряського помічника Ю.А.Гудзія. У кожному з них висвітлено окремі сторони складних процесів, які супроводжували становлення навчального закладу.

Врешті, окрему групу спогадів складають доробки студентів, які навчалися

на різних факультетах Кам'янець-Подільського державного українського університету. У роздумах П. Білона можна ознайомитись із спостереженнями молоді, яка вирішила присвятити своє життя служінню рідній Вітчизні, і принципово вирішила отримати вищу освіту у стінах національного університету. У цьому аспекті цікавими для нас є лапідарні характеристики, подані П. Білоном на членів викладацького складу теологічного факультету, позаяк вони наочно ілюструють не лише особистісні риси та фаховий досвід останніх у сприйнятті підопічних, але й у значній мірі віддзеркалюють ту внутрішню атмосферу, в якій молодим людям доводилося здобувати наукові знання. Важливими сюжетними лініями вирізняється праця Б. Сивенка. Автор досить скрупульозно аналізує становлення студентського самоврядування в університеті, показуючи внутрішню ідейну боротьбу між різними групами та ідеологічними течіями. Питанням позауніверситетського життя та проблемам матеріального становища студентів присвятив свої спогади невідомий автор.

Наявність великого пласту мемуарних доробків досить виразно демонструє інтелектуальний потенціал модерної епохи українського національно-культурного відродження, позначеного становленням національної вищої школи. Хоча авторам у їхніх оцінках та судженнях зазвичай притаманний певний суб'єктивізм, але у своїй сукупності вони стають джерелом більш рельєфного окреслення та глибшого розуміння історії становлення та діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Знакова подія у житті В. Адамського відбулася 29 вересня 2016 р. У спеціалізованій вченій раді Науково-дослідного інституту українознавства він захистив кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Досліджуючи проблему заснування та функціонування богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, автор проаналізував процес від появи ідеї відповідної ідеї до ліквідації структурного підрозділу за остаточного утвердження на Поділлі комуністичної системи влади.

В. Адамський у переддень свого 50-ти річчя від дня народження сповнений бажанням реалізації чергових наукових задумів. Відтак сподіваємось, що найближчим часом він зможе представити широкому читачькому загалу свої нові праці та культурно-освітні проекти.

Список використаних джерел і літератури

1. Адамський, В. Р. Земельна реформа в контексті традицій і ментальності українського селянства / В. Р. Адамський // Розбудова держави. – 1994. – № 10. – С. 40-44; Адамський, В. Р. Українська державність у контексті політичної стратегії Кремля: уроки історії / В. Р. Адамський, Б. І. Канцелярук // Розбудова держави. – 1995. – № 11. – С. 3-9; Адамський, В. Р. Україна між Заходом та Сходом: ризик цивілізаційного вибору / В. Р. Адамський // Збірник наукових праць молодих вчених / Відп. ред. О. В. Плотніков. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1995. – Вип. 2. – С. 10-13; Адамський, В. Р. Політичні процеси в добу тоталітаризму: “Справа ЦК УПСР” / В. Р. Адамський, Б. І. Канцелярук // Сучасність. – 1996. – № 3-

4. – С. 65-73; Канцелярук, Б. І. 1921: політичне “виховання” українців / Б. І. Канцелярук, В. Р. Адамський // Розбудова держави. – 1996. – № 5. – С. 59-61; Адамський, В. Р. Депортація української інтелігенції в контексті становлення тоталітарного режиму / В. Р. Адамський // Розбудова держави. – 1996. – № 8. – С. 41-44; Адамський, В. Р. Депортація української інтелігенції в контексті становлення тоталітарного режиму / В. Р. Адамський // Розбудова держави. – 1996. – № 9. – С. 47-51; Адамський, В. Р. Україна в пошуках національної ідентичності: європейський контекст / В. Р. Адамський // Збірник наукових праць молодих вчених / Відп. ред. О. В. Плотніков. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1996. – Вип. 3. – С. 35-38.

2. Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз / О. Дергачов (керівник авт. колективу). – К.: Політична думка, 1996. – 448 с.; Ukrainian Statehood in the Twentieth Century: Historical and Political Analysis / O. Dergachov (tditor). – Kyiv: Political Thought, 1996. – 448 p.; Украинская государственность в ХХ веке: историко-политологический анализ / А. Дергачев (руководитель авт. коллектива). – К.: Політична думка, 1996. – 448 с.

3. Пашенко, О. М. Матеріали до життєпису / Олімпіада Пашенко; упорядник, автор передмови В. Адамський. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2012. – 469 с.

4. Приходько, В. К. З історії повстання українського університету в Кам'янці на Поділлі / Віктор Кіндратович Приходько; упорядник та автор передмови В. Р. Адамський. – Хмельницький: ПП Заколodний М. І., 2012. – 103 с.

5. Білецький, Л. Т. Мої спомини (1917–1926 pp.) / Леонід Тимофійович Білецький; підготовка тексту, вступна стаття та іменний покажчик В. Р. Адамський. – Кам'янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2013. – 239 с.

6. “Просвіти” Поділля в добу Української революції (1917–1920): збірник документів і матеріалів / Упорядкування, вступна стаття В. Адамського, Б. Крищука. – Кам'янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2014. – 571 с.

7. Листування Івана Огієнка (1909–1921) / Упорядник, автор передмови В. Р. Адамський. – Кам'янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2014. – 687 с.

8. Пашенко-Шульмінська, О. М. Моя Шевченкіана / Упорядник, автор передмови В. Адамський. – Кам'янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2014. – 248 с.

9. Кам'янець-Подільський державний український університет (1917–1921). Ювілейні спогади / Упорядник та автор передмови В. Р. Адамський. – Кам'янець-Подільський: “Медобори–2006”, 2015. – 359 с.

Oleksander Zavalniuk

Historical studios of Podolyanyn Adamsky (to the 50th anniversary of birth)

The article analyses the main life milestones, steps in politics and the scientific achievements of Victor Adamsky. It is noted that he considers science the main business of his life. The role of Victor Adamsky in the publication of a considerable amount of sources and memoirs related to the Ukrainian national-cultural revival and the formation and activities of the Kamianets-Podilskiy State Ukrainian University are emphasized. The main problem that Victor Adamsky recently investigated was the founding and functioning of the Theological Faculty of

Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University from the emergence of an appropriate idea for the elimination of this structural unit of the University for the final approval of the Communist system of power in the Podillya. In September 2016 Adamsky defended his Ph.D. thesis for a degree in Candidate of Historical Sciences.

Keywords: *science, politics, Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University, historian, Victor Adamsky.*

А.М. Заєвльнюк

**Исторические исследования подолянина В.Р.Адамского
(к 50-летию со дня рождения)**

В статье анализируются основные жизненные вехи, шаги в политике и научные достижения Виктора Адамского. Отмечается, что именно науку он считает главным делом своей жизни. Подчеркивается роль Виктора Адамского в обнаружении большого пласта источников и мемуарных произведений, касающихся украинского национально-культурного возрождения и становления и деятельности Каменец-Подольского государственного украинского университета. Главная проблема, которую исследовал Виктор Адамский в последнее время, – создание и функционирование богословского факультета Каменец-Подольского государственного украинского университета от возникновения соответствующей идеи до ликвидации этого структурного подразделения университета после окончательного утверждения на Подолли коммунистической системы власти. В сентябре 2016 г. В.Адамский защитил кандидатскую диссертацию на соискание ученой степени кандидата исторических наук.

Ключевые слова: *наука, политика, Каменец-Подольский государственный украинский университет, историк, Виктор Адамский.*

Одержано 1 вересня 2016 року